

تئوریک سیاسے درايران

سازوکارهای اقناع در گفتمان
مجلس شورای اسلامی

مجموعه گفتمان‌شناسی لوگوس

زیر نظر

سید علی اصغر سلطانی و مجید خسروی نیک

۱. گفتمان، هویت و مشروعیت: خود و دیگری در بازنمایی‌های برنامه هسته‌ای ایران - مجید خسروی نیک، ترجمه نیلوفر آقا ابراهیمی، ۱۳۹۷
۲. گفتمان و مدیریت. گرلینده موتز، ترجمه روح‌اله عطایی، ۱۳۹۷
۳. راهنمای گفتمان‌شناسی انتقادی: ۱. رویکردها. گروه مترجمان، ۱۳۹۷
۴. راهنمای گفتمان‌شناسی انتقادی: ۲. روش‌های تحلیل. گروه مترجمان، ۱۳۹۷
۵. راهنمای گفتمان‌شناسی انتقادی: ۳. بینارشتگی. گروه مترجمان، ۱۳۹۸
۶. راهنمای گفتمان‌شناسی انتقادی: ۴. طبقات اجتماعی و قدرت. گروه مترجمان، ۱۳۹۸
۷. راهنمای گفتمان‌شناسی انتقادی: ۵. حوزه‌ها و رسانه‌ها. گروه مترجمان، ۱۳۹۸
۸. تحلیل گفتمانی تاریخ: گفتمان جنگ و تدبیر در تاریخ میانه ایران. فاطمه رستمی، ۱۳۹۷
۹. رتوریک سیاسی در ایران: سازوکارهای اقناع در گفتمان مجلس شورای اسلامی - تینا چهارسوقی امین، ۱۳۹۷
۱۰. تحلیل انتقادی استعاره: رویکردی شناختی-پیکره‌ای. جانانان چارتریس بلک. ترجمه یکتا پناه‌پور، ۱۳۹۷
۱۱. تحلیل گفتمان دینی: مبانی نظری. حسن بشیر، ۱۳۹۷

Political Rhetoric in Iran: Persuasion Strategies in Iranian Parliamentary Discourse Tina Chaharsoqi Amin

© Logos Publications 2019

تئوریک سیاسے درايران

سازوکارهای اقناع در گفتمان
مجلس شورای اسلامی

تینا چهارسوقی امین

سرشناسه	چهارسوقی امین، تینا، ۱۳۶۶ -
عنوان و نام پدیدآور	رتوریک سیاسی در ایران: ساز و کارهای اقناع در مجلس شورای اسلامی / تینا چهارسوقی امین.
مشخصات نشر	قم: لوگوس ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۲۵۷ ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۹۳۳۷-۵-۶
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ۲۴۱ ص.
موضوع	ایران. مجلس شورای اسلامی / Iran. Majles-e Shora-ye Eslami/
موضوع	گفتمان-ایران-جنبه‌های سیاسی / Discourse Analysis-Political aspects-Iran/
موضوع	سخنوری سیاسی-ایران / Political oratory- Iran /
موضوع	اقناع (معانی و بیان)، مسائل، تمرین‌ها و غیره، Persuasion (Rhetoric)-Problems, exercises, etc
رده‌بندی کنگره	DSR ۱۵۷۰/چ ۹، ۲۱۳۹۷
رده‌بندی دیویی	۹۵۵/۰۸۴
شماره کتاب‌شناسی ملی	۵۲۵۴۰۲۲

رتوریک سیاسی در ایران

سازوکارهای اقناع در گفتمان مجلس شورای اسلامی

تینا چهارسوقی امین

ویراستار	مولود زیباکلام
گرافیکست	حسین راست‌منش
نوبت چاپ	۱۳۹۷ اول
شمارگان	۵۰۰
قیمت	۴۵۰۰۰ تومان
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۹۳۳۷-۵-۶

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً یا جزئاً، به هر شکل اعم از چاپ، فتوکپی، اسکن، صوت، تصویر یا انتشار الکترونیک بدون اجازه مکتوب از نشر لوگوس ممنوع است. تماس با مرکز پخش: موبایل: ۰۹۰۲ ۱۵۴۰۰۴۲

ایمیل:

info@irlogos.com

فروشگاه برخط لوگوس:

www.irlogos.com

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي

وَاخْلُغْ عُنُقَهُ مِنْ لِسَانِي

يَفْقَهُوا قَوْلِي

«سوره طه»

تقدیم به یگانه فرشتگان حیاتم

مادر و پدر عزیزتر از جانم

فهرست

۱	پیشگفتار
۳	مقدمه
۷	۱ مبانی پژوهش
۷	مقدمه
۱۱	ضرورت پژوهش
۱۲	مسئله و پرسش‌های پژوهش
۱۳	چارچوب نظری و روش پژوهش
۱۴	مفاهیم کلیدی
۲۱	سازمان دهی پژوهش
۲۵	۲ تاریخچه و سازوکارهای داخلی مجلس شورای اسلامی
۲۵	تاریخ مجلس شورای اسلامی
۲۹	سازوکار داخلی مجلس شورای اسلامی
۲۹	نطق و مذاکرات
۳۳	رای اعتماد و استیضاح
۳۴	پژوهش‌هایی در باب پارلمان‌ها و مجلس شورای اسلامی
۳۶	پژوهش‌های توصیفی
۳۹	پژوهش‌های انتقادی
۴۵	۳ رتوریک سنتی
۴۶	نگاهی به تاریخ رتوریک
۴۷	رتوریک از منظر سوفسطائیان
۵۱	رتوریک از منظر بلاغیون
۵۳	رتوریک از دیدگاه کانونی ارسطو
۵۶	سه موقعیت متفاوت در رتوریک
۵۷	خطابه سیاسی
۵۸	خطابه تشریفاتی
۵۸	خطابه حقوقی
۵۹	جایگاه رتوریک از قرون وسطی تا قرن بیستم
۶۰	کانون‌های اصلی رتوریک
۶۴	اتوس (اعتبار، اطمینان یا قدرت سخنگو):
۶۵	پاتوس (جذابیت‌های احساسی برای شنونده‌ها):
۶۶	لوگوس (استفاده از شواهد، مثال، قدرت یا دلیل در خود سخنانی):
۶۹	۴ رتوریک نوین
۶۹	رتوریک در قرن بیست و بیست و یکم
۷۵	رتوریک و فمینیسم

۷۷	تحلیل رتوریک
۸۰	رتوریک پارلمانی و سیاسی
۸۳	تحلیل رتوریک خطابه‌ها در نطق‌های عمومی مجلس شورای اسلامی
۸۴	جایگاه اهمیت نطق عمومی در مجلس شورای اسلامی
۸۸	خوانش رتوریک سنتی در الگوی جدید
۱۱۱	جمع‌بندی
۱۲۱	استدلال‌سازی و سفسطه‌گری
۱۲۲	سیر تاریخی استدلال
۱۳۰	طبقه‌بندی استدلال‌ها به مواضع اقناعی (تاپیک) و الگوی ساختاری (اسکیم)
۱۳۱	مواضع استدلال‌سازی در گذرگاه سنتی
۱۳۵	الگوهای کلی، شکل نوین مواضع استدلالی
۱۳۹	رویکرد نوین در به‌کارگیری استدلال‌سازی
۱۴۷	استدلال‌سازی در مجلس شورای اسلامی
۱۴۸	تعریف و مثال مغلطه‌های متداول
۱۴۸	دسته اول: تبیین‌های مغالطی
۱۵۱	دسته دوم: ادعاهای بدون استدلال
۱۵۵	دسته سوم: مغالطات مقام نقد
۱۵۹	دسته چهارم: مغالطات مقام دفاع
۱۶۲	دسته پنجم: مغالطه در استدلال
۱۶۷	تحلیل رتوریک مذاکرات مجلس شورای اسلامی
۱۷۷	تحلیل نهایی
۱۸۰	نتیجه‌گیری
۱۸۱	تحلیل گفتمان انتقادی مذاکرات مجلس
۱۸۲	تحلیل گفتمان و نظریه گفتمان
۱۸۴	مفاهیم پایه در نظریه گفتمان لاکلا و موف
۱۸۷	غیریت‌سازی در نظریه گفتمان
۱۸۸	سیر تحول گفتمان‌های سیاسی جمهوری اسلامی ایران
۲۰۸	تحلیل گفتمان مذاکرات صحن در راستای معرفی کابینه دولت دوازدهم
۲۱۲	جمع‌بندی
۲۱۵	خلاصه و دستاوردهای پژوهش
۲۱۵	مروری بر فصول گذشته
۲۲۹	دستاوردهای پژوهش
۲۳۳	پیشنهادهایی برای پژوهش بیشتر
۲۳۵	فهرست منابع

پیشگفتار

خدا را شاکرم که مسیر تحصیلم را در وادی بینارشته‌ای از زبان‌شناسی و علوم سیاسی - اجتماعی قرار داد تا بتوانم علاوه بر علایق شخصی‌ام گامی مؤثر در گستره رتوریک پارلمانی کشورم بردارم؛ چراکه عمیقاً بر این باورم که در جهان حاضر، این مطالعات و پژوهش‌های بینارشته‌ای‌اند که می‌توانند گره‌گشای بسیاری از عرصه‌ها باشند. در واقع، غفلت از آنها چشم‌انداز بحران را به تصویر می‌کشد. زبان‌شناسی، تحلیل گفتمان و رتوریک هرکدام جهانی هستند وسیع و عمیق؛ درختانی که شاخه‌های بسیاری در حیطه همسایگان خود دارند؛ اما همه ریشه در یک زمین دارند. بنابراین، رسالت علمی خود دانستم تا همسایگان را از شاخه‌هایی که به سوی حیطه‌شان رشد پیدا کرده است محروم نکنم و میوه نهایی این باغ را که همان فن بیان، فن سخنرانی اقناعی، مؤثر و کارآمد در فضای پارلمانی ایران، یعنی همان مجلس شورای اسلامی است، به آنها عرضه کنم.

انجام این پژوهش را مرهون هدایت‌ها و گره‌گشایی‌های بی‌دریغ استاد نازنینم جناب آقای دکتر سید علی اصغر سلطانی هستم که اگر نبود منش و کنش علمی ایشان، گام برداشتن در این وادی بی‌یاری و یاور میسر نبود. کلمات در بیان این امر عاجزند که چقدر وامدار حمایت‌های پدر و مادر نازنینم هستم که کم بودن‌های تینا را صبورانه تحمل کردند و با محبت‌های خود روزهای سخت پژوهش و نگارش را شیرین ساختند.

تینا چهارسوقی امین

۴ خرداد ۱۳۹۷

مقدمه

تار و پود زبان آن چنان با زندگی ما عجین و درهم تنیده شده است که از اهمیت آن غافل می‌شویم. غافل می‌شویم که قدرت اندیشیدن در سکوت نیز مرهون باورهای بیست که زبان بر اندیشه ما وارد ساخته، یا به آن جهت می‌دهد. اندیشه‌های ما به همان نسبت که بر ساخته از محیط ما هستند، به همان میزان هم بر محیط پیرامون ما اثر گذاشته، به آن شکل می‌دهند. تأثیر از ساختار فرهنگی، اجتماعی و سیاسی که در آن قرار گرفتیم، خود هم سازنده و هم متغیر سیر اندیشگانی و سیر کاربرد زبان ماست.

بستر جوامع، همواره بستری سیاسی است و نمی‌توان سیاست را عاملی جدا از لحظات زندگی دانست. همان‌گونه که فوکو قدرت را ساری و جاری در تمام ارکان زندگی دانسته و آن را یک جا متمرکز نمی‌داند، نگارنده نیز سیاست را عنصری سیال و جاری در تمام نمودهای زندگی انسان‌ها دانسته و تمام فعل و انفعالات اجتماعی و فرهنگی را مرهون آن به‌شمار می‌آورد؛ چراکه این اندیشه‌ها و کنش‌های سیاسی هستند که مسیر جریان تفکر انسان‌ها را به دست گرفته و نقش آنها را در زمینه جامعه متحول می‌نمایند. از این رو، از پیوند دو عنصری که همواره در زندگی انسان‌ها سیال و جاری هستند (یعنی زبان و سیاست) نمی‌توان غافل شد.

اهمیت پیوند دو عنصر حیاتی زبان و سیاست آن چنان عمیق و درهم تنیده است که یکی بدون دیگری به غایت مطلوب خود نمی‌رسد. نه زبان بدون تأثیر از چارچوب‌های سیاسی می‌تواند بر بدنه یک جامعه خوش بنشیند و نه سیاست بدون کمک زبان می‌تواند رسالت خود را که محتوا و قاعده‌بخشی به نظام فکری انسان است، به نحو احسن به انجام

برساند. اینجاست که کاربرد زبان به انواع مختلف گفتار و نوشتار در قالب رسانه‌های گوناگون مبدل می‌شود. رشته‌های علمی مختلف همچون علوم سیاسی، علوم رسانه، ارتباطات، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و... به نوبه خود به بررسی این عناصر درهم تنیده پرداخته‌اند و دستاوردهای قابل توجهی نیز از پژوهش‌های آنان بدست آمده است. اما آنچه در سپهر سیاسی و زبانی جامعه ما نسبت به جوامع دیگر مغفول مانده است، لزوم توجه به زبان و بیان سیاسی ایران است.

در این پژوهش کاربرد عام زبان کمی محدودتر شده و همه جنبه‌های آن را از ابعاد وسیع، به یک شاخه اساسی معطوف نمودیم. علم رتوریک از گذشته تاکنون معانی و تفاسیر متفاوتی بر خود دیده است که شاید آن تفاسیر هر کدام در یک برهه زمانی از کاربرد این علم، مناسب‌ترین تعبیر آن بوده‌اند. رتوریک، سخن‌ورزی، علم سخنرانی، علم بلاغت کلام، علم پرسش و پاسخ هدفمند، علم دیالکتیک و مناظره، علم شیوایی و رسایی سخن و حتی علم حاضرجوابی از انواع تعبیر برخاسته از این مفهوم است. اما مطلوب‌ترین تعبیر که اکنون می‌توان به آن اتکا کرد، «علم کاربرد ابزارهای اقناع در یک سخنرانی مطلوب» است که اینجانب طی انجام این پژوهش بدان دست یافته و بنای این تحقیق را بر آن استوار دانستم. همان‌طور که ذکر شد، عرصه سیاسی جامعه ما از اهمیت بررسی نقش زبان در ابعاد مختلف خود کمی عقب مانده است. بنابراین، در این پژوهش تمام همت را بر آن نهادیم تا رتوریک سپهر سیاسی مجلس شورای اسلامی ایران را شفاف کنیم.

در ساختار سیاسی ایران، بنا به فرموده بنیان‌گذار و رهبر انقلاب اسلامی ایران، امام خمینی^(۵)، مجلس در رأس همه امور است. اهمیت نهاد مجلس شورای اسلامی ایران، به‌عنوان بازوی مقننه کشور در کنار سایر قوای مجریه و قضائیه، آن‌چنان عظیم است که نمی‌توان آن را نادیده گرفت. پارلمان‌ها از یک سو نمادی از دموکراسی در ملت‌ها و از سوی دیگر نمادی از اتحاد و همدلی تمامی فرهنگ‌ها و تفکرات سیاسی حاضر در آن جامعه هستند. مجلس شورای اسلامی ایران نیز از این دو عنصر جدا نیست. قدمت وجود مجلس شورا در ایران از سال‌های پیش از انقلاب اسلامی تا به امروز خود گواهی بر این مدعا است. نمود مجلس چه در عرصه ملی و چه در عرصه‌های فراملی و جهانی بر کسی پوشیده نیست.

کرسی‌های مجلس که طی قواعد و قوانینی به دست نمایندگان منتخب مردم هدایت می‌شوند، با تصویب و رد قوانین مورد نیاز جامعه، نفوذی عمیق در تار و پود فرهنگی

جامعه گذاشته، چشم‌انداز آتی را برای ملت رقم می‌زنند. به همین علت نام خانه ملت را از آن خود ساخته است. این تأثیرات در ریشه و افق پیش‌رو تا حد زیادی مرهون تفکرات و خط‌مشی سیاسی غالب بر بستر مجلس و نمایندگان است. بنابراین، از یک سو نمایندگان وظیفه دارند به‌عنوان یک عامل سیاسی منتخب، در بیان مطالبات سیل عظیمی از مردم پشت سر خود، مطلوب و شایسته عمل نمایند و از سویی دیگر وظیفه دارند که به دفاع از تفکرات، اصول اعتقادی و سیاسی خود در بستر رد یا تصویب قوانین مطلوب جامعه بآیند. در راستای این مهم، توسل به سفسطه در اقناع کلام مورد نظر در رتوریک متداول پارلمانی بسیار حائز اهمیت است؛ چراکه در نهایت آنچه ما از یک رتوریک مطلوب در این بستر خاص انتظار داریم، اقناع مخاطبانش است.

در پژوهش حاضر ضمن بررسی مغفول ماندن این مجموعه پژوهش‌ها در پیشینه مطالعاتی مجلس، در فصولی دیگر ابتدا به تفکیک چگونگی رتوریک سیاسی مطلوب در بیان نطق‌های شایسته می‌پردازیم و سپس در واکاوی استدلال‌های مورد نظر به دسته‌بندی سفسطه‌هایی می‌پردازیم که به منظور ایجاد اقناع رتوریکی در بافت مجلس شورای اسلامی به کار بسته شده‌اند. در نهایت، بنابه شالوده‌های انجام شده، عناصر گفتمان سیاسی غالب در مجلس را در سپهر رتوریک سیاسی ایران واکاوی می‌نماییم.